Ann. VI. Num. XIII.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

BIS IN MENSE PRODIT

Pretium annuae subnotationis, *ante solvendum*, est: in Italia Libellarum 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7½.

Inscriptiones et omne genus indicationes pretio aequissimo referuntur, quod est in extremis commentarii paginis Lib. 0.50 pro *unoquoque centimetro quadrato*

Cuncta mittantur ad Aristidem Leonori *equitem, commentarii* VOX URBIS *possessorem et administratorem*

ROMA — Via Alessandrina, 87 — ROMA

Subnotatio fieri potest:

IN RUSSIA: Apud Gebethner et Wolf — Varsaviae Polonorum, Rakowskie Przedmiescie, 15. / Apud "Kronika Rodzinna„ — Varsaviae Polonorum, Krakowskie Przedmiescie, 6

IN ANGLIA: Apud Burns and Oates — London W. 28, Orchard Street.

IN CIVITATIBUS FOEDERATIS AMERICAE SEPTEMTR.: Apud Fridericum Pustet S. Sed. Ap. et S. Rit. Congr. Typ. — New York 52, Barclay Street. - Cincinnati 436, Main Street.

IN GERMANIA: Apud Fridericum Pustet S. Sed. Ap et S. Rit. Congr. Typ. — Ratisbonae in Bavaria

IN CANADA: Apud Librairie Granger Frères — Montreal. 1699, Rue Notre-Dame.

RERUM INDEX

ROMAE

EX OFFICINA *PACIS*, PH. CUGGIANI

35, Via della Pace

MDCCCCIII

PROSPECTUS SUBNOTATIONIS

COMM. VOX URBIS IN AN. MDCCCCIII

Pretium subnotationis est in Italia Libell. 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7 ½; Coron. 15 **recto tramite** mittendum ad

ARISTIDEM LEONORI EQUITEM

COMMENTARII "VOX URBIS" POSSESSOREM ET ADMINISTRATOREM,

ROMAM, via Alessandrina, 87.

PRAEMIA SOCIIS CONSTITUTA.

Qui pretium uti supra miserit infra Ianuarium mensem anni MDCCCCIII, praeter Commentarii numeros omnes qui edentur ipso anno MDCCCCIII, accipiet **ad libitum**

a) Librum (vulgo « album ») praecipua Urbis referentem, pulchritudine insignem, atque Commentarii moderatore iubente expresse adstructum; **sive**

b) Urbis e Ianiculo monte prospectum (Tabulam aere cusam metr. 1,10 × 0,24); **sive**

c) Collectionem chartularum electissimarum, quae distinctae coloribus plurima de Roma, iuxta optimarum artium placita, referunt.

QUI NOVOS DABIT SOCIOS

eliget insuper:

a) Libros de disciplinis omnibus, de bonis litteris, de Ecclesiasticis rebus quolibet e bibliopolarum catalogo, usque ad dimidium subnotationis annuae suae, id est in Italia ad Libell. 5; extra Italiam ubique ad Libell. 7,50; Marck 6; Sch. 6; Doll. 1 ½; Rubl. 3; Flor. 3 ½; Coron. 7 ½. Ipse electos libros describat atque Commentarii administratori significet; gratis mittentur, excepto impendio diribitorio Reipublicae debito; **sive**

b) E picturis Urbis grandes duas, photographice redditas, prouti voluerit ac significaverit; usque, ceu supra, ad dimidium annuae subnotationis;

c) **Sin potius cupierit, dimidium subnotationis pretium ei remittetur qua pecunia dimiserit.**

Hac ultima conditione (*c*) modus datur sociis, quo si binos dederint socios novos, ipsi **gratis** Commentario fruantur; sin, possint amico favere, Commentarium dimidiato pretio praebentes.

Notatum vero plane volumus nos nova omnino sociorum nomina exspectare tradenda; non enim socios novos umquam existimabimus eos, qui nomen suum olim iam Commentario dederunt.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

PRETIUM SUBNOTATIONIS:
In Italia: Lib. 10 — Ubique extra Italiam:
Lib. 15, M. 12, Sch. 12, Doll. 3, Rubl. 6, Flor. 7 ½.

BIS IN MENSE PRODIT

POSSESSOR ET ADMINISTRATOR:
ARISTIDES LEONORI, eques.
ROMAE - Via Alessandrina, 87.

SINGIDUNENSIS CAEDES.

Ubi quae Singiduni, in urbe Serviae capite, patrata nuper sunt atrocissima, in truculenta illa nocte a decima ad undecimam Iunii mensis diem, innotuerunt, stupor quidam obruit omnium animos, allatis, lectis minime habentes fidem. Enormia enim, quae narrabantur, opprimebant immanitate sceleris, percellebant hora intempesta (siqua tamen hora sceleribus tempestiva esse possit), consternabant ferocia belluina saevientium; et laniena horribilis in cadaveribus regis et regiae coniugis ferme incredibilis videbatur. Haecne nostra tempora? Hinc Europaeis gentibus mores? Hicne cultus? Haec humanitas?

Ac tamen, quasi exigua haec essent, addunt festo apparatu, vexillis per fenestras privatarum publicarumque aedium productis, musicis agminibus per vias plateasque procedentibus tubasque inflantibus, exsultasse urbem, populum in plausus erupisse. Scilicet, maxima et idonea tantae exsultationi causa erat; nam armati tribuni, centuriones, primipili, adiuvantibus militum millibus, Sinone altero in regia arce pandente fores, noctu ad occidendos duos inermes, recubantes in thalamo properarunt. Quiescentibus optimatibus postea eodem ritu nex illata est. Quid pulchrius? Quid honestius? Quid mirabilius? Hac una caede nocturna, fraudulenta, egregia cum parsimonia sanguinis, mulieres, senes trucidati sunt, magno Servia periculo liberata est, patriae regionis gloria evecta, cui cedant necesse est Marathoniae gloriae, gloriae Scipiadum et Pompeiorum, et Marcellorum et Caesarum, quinimo et Catilinae, cui ultimo ausus idem, fortuna non eadem; nam, – ut Statio morem geram –

Est sors rara piis comes, atque ingentibus ausis!

O facinus sane dignum Vergiliana et Homerica musa, quocum neque Achillis virtus, neque Aeneae pietas sunt comparandae! Optimum est bene patriae facere, et maxime cum dispendio sanguinis dormientium, bona fide quiescentium, nullo discrimine patrantium! Exoriare, aliquis vates, qui talia canas!; non eris minor Moeonide, non eris Marone minor; nondum enim omnes Parnassi laurus aruerunt!

✵

At iuvat rei causas perspicere; nam circa caerimoniae ritus, quibus res absoluta est, nemo est qui non praedicet, qui non laudet, qui non proclamet omnia esse facta prorsus more maiorum, qui

Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum ac turpe pecus, glandem atque cubilia propter,
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus,
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenere; dehinc absistere bello,
Oppida coeperunt munire, et ponere leges (1).

Nos, ut quisque videt, minime factum extenuamus, sed praeconio, quod meretur, extollimus; nam, si vera sunt publicis narrata diariis, urbs illa, immo gens omnis, et propemodum quantum toto in orbe terrarum est humanum genus, tanto laetabundum facinore hilarescit, et non unius diei gratulationem, sed diuturnam, et cum honore magno et fama in historiis suis pollicetur laudem auctoribus sempiternam. Neque Turcae, quorum sub potestate, a saeculi superioris exordio, fuere Servi, aliquid sibi laudis ac decoris ex patratis adscribant. Quum enim a reiecto illorum imperio quinta iam generatio hominum exorta sit, nihil habent, quod suae educationi vindicent, et omnem rei bene gestae gloriam facientibus relinquant necesse est.

Quaenam, inquam, rei bellissimae causa? Quia (dicunt) Alexander rex Dragam uxorem duxerat, regali minime dignam thalamo. O mirifici custodes decoris regii! Eccur tam sero? Eccur non occidistis foeminam antequam duceret? Si nubes obfuscaverat solem, cur non eam opportuno tempore sustulistis? Cur una cum ea solem vos exstinxistis? Anne ignorabatis historias, quae docent quid in solio foeminae sint? Quid de Petro illo Magno, Russorum I° Caesare, qui Catharinam sibi elegit uxorem, humili loco natam, at celeberrimam in solio, nec ipso minorem viro? Quid debet Semiramidi Asia? Quid Aspasiae Periclis Graecia?... Anne ita servus est rex, qui coniugem arbitrio vestro ducere debeat, quam si rex arbitrio suo iuberet vos ducere, tyrannum abominabilem, libertatis oppressorem nominaretis? Num uxorem sibi, prout placet, eligere, capitale scelus eligenti est, et morte, et strage horribili, et viginti vulneribus expiandum? Num qui tyrannorum facta imitantur, tyrannorum exitus non perhorrescunt?

Quod genus hoc hominum? quaeve hunc tam barbara [morem
Permittit patria? (2)

Siquis aliam ab illa, quae nonnullis, praesertim subditis, videbitur, uxorem duxerit, occidatur, vicies ad necem dilaniatus, confossus, et una cum pariter laniata uxore a fenestris altissimis deiciatur in atrium, ut sit spectaculum vituperii et horroris, quia....

cupide conculcatur nimis ante metutum (3).

Precor iurisprudentes ut inter leges hoc etiam ponant praeceptum

....super iugandis
Foeminis, prolisque novae feraci
Lege Marita! (4).

(1) Horatius Flacc., *Sat.* I, III, 99.
(2) Virg., *Aeneid.*, II.
(3) Enn. *Fragm.*
(4) Horat., *Carmen saeculare.*

✵

Causa occisionis immanis, esto. Numquid lanienae? Numquid causa eadem occidendi fratres regiae mulieris? Num satis non erat a finibus arcere? Numquid causa eadem, qua sorores detinerentur? Numquid causa eadem inferendi rapaces manus in thesauros occisi regis, in pecunias et gemmas reginae proprias?... Quot in facinore uno sunt crimina?

Liceat haec de iure et circa iura quaerere. Alia autem in lege, et quidem inevitabili, et quidem sanctione horrenda, hoc sanctum est: « Non occides; non furtum facies ». Quae duo, ut quisque videt, nihil habent commune cum re, de qua agimus!...

Senior.

"DIES IRAE."

De *Dies Irae*, vulgatissimo carmine, eoque pulcherrimo, quod in sacris solemnibus pro defunctorum expiatione celebrandis, saepius Christiani viri exaudivimus, non ultimus scripsit novissime Philippus Erminius, litteris tradendis Romae doctor (1), qui ut suae erga nos amicitiae signum ostenderet, opusculum ipse tradidit, ut intra nostram spatii angustiam, de re carissima dicere aliqua possemus; quod quidem hodie libenter aggredimur.

✚

Carmina mediae aetatis quisquis legat, eum diligenti interpretatione indigere certum est, ut eorum intimam virtutem omnino persentiat; decursu enim temporis, iuxta vicissitudines historiae, animorum quoque sensus, et carminum afflatus immutantur. Ea inter maximi ponderis esse putantur hymni sacrorum, quia numquam deinde popularium animorum motus et affectus ab ipsius ecclesiae canticis vehementius expressi sunt. Atqui carmen, quod a primis eius verbis *Dies irae* dicitur, princeps est super ceteris, etsi haud facile aequales nostri exploratam undequaque vim eius et virtutem habuerint.

Auctor carminis, ut saepe de vulgaribus hymnis contigit, diu ignotus. Wionius Gregorio Magno illud adscripsit, Proystinius Bernardo dedit, Innocentio III tribuit Ozanamius, Leander Albertus Umberto Ursinio addidit, alii autem aliis, ut Sancto Bonaventurae, ut Augustino Biellensi, ut Thomae Aquinati, ut Felici Hammerlein, ut Matthaeo ab Aquasparta; verumtamen, quamvis non certissima res historiae testimonio tradatur, Thomae Celanensi carmen tribuere facile iudicium suadet.

(1) Filippo Ermini. *Il "Dies irae" e l'innologia ascetica nel secolo XIII.* — Romae, MDCCCCIII.

SOCIIS MONITUM.

Sociis pluribus morem gerentes Idib. Novembr. an. MDCCCCII apud Commentarii *Vox Urbis* administratorem officium instituimus, quod de negotiis Ecclesiasticis sit; de expediendis scilicet rationibus omnibus, quae apud Romanae Ecclesiae «Congregationes» aguntur.

Itaque si quis procuratione nostra uti velit, profecto temperantiam in pretio, studium atque alacritatem in opere inveniet.

studium, conatus elucet in operibus ostentandae peritiae, ut in Giotti pictura murali Paduae, atque in Andreae Orcagna simili opere in sacello Florentini templi Sanctae Mariae novae, in Pistoriensi vel in Pisiensi coemeterio, in Urbevetana cathedrali, in Xystino denique sacello, quod ingenii vi suprema Bonarrotius adornavit.

Ceterum, Thoma de Celano anno MCCLX vita functo, superfuit eius nomini carmen celeberrimum in ore populi, ubi adhuc vivit; illudque laudavere uno modo poetae et critices artis magistri, ut Danielus et Carduccius ipse, noster vates nunc princeps, et Gautier Theophilus francogallus. Arguunt autem eamdem ubique operis existimationem esse ratam ipsi conatus interpretandi carminis novis linguis multoties iteratus, ita ut Liscus eos ad sexaginta dinumeraverit, idque idiomate Germanico, Iberico, Anglico, Gallo, Italo, pariterque Graeco. Interpretibus vero splendidissimum iudicium addunt ultimi musices magistri, qui certatim pulcherrimis numeris dignum canticum induere. Aloisius Praenestinus ex his primus, cui successere Pergolesius, Astorga, Iomellius usque ad Franciscum Durante, et Iosephum Franciscum Haydn. At maiora cecinit de re Cherubinius; alias mirifice interpretati sunt Mozartius, Berlioz, Verdius.

Attamen longe perennior quam tanta artificum summorum prodigia memoria et vox populi Celanensis canticum servabit.

Repetunt per Italiam variis suis idiomatibus gentes ex Latio, Umbria, Samnio, ex iisque insulis Sicania et Sardinia, repetunt praecipue agricolae et feminae. Causa rei haec una profecto, quod Celanensis hymnus altissimum canit eventum et moribus humanis saluberrimum; non omnia enim aeternae poeseos argumenta esse valent, – cum ipso Erminio concludam –, sed illa tantum quae voces animorum maximas ingeminant et iustitiae atque amoris verba loquuntur.

I. Antonelli.

DE CANADENSIBUS ATHENAEIS.

Ea loca sunt athenaea, in quibus alantur ingenia optimis disciplinis, et scientia imbuatur iuventus operam suam sibi, familiae, patriae datura. Et quia tantum possumus quantum scimus, tantum autem scimus quantum accepimus traditum, quantum postea propria indole, propria sedulitate, proprio labore augemus et cumulamus, in promptu est singularum gentium incrementa in athenaeis praeparari. Cum autem aliae stent civitates sua conditione prospera utentes, incuriosae melioris, aliae contra in propositum aliquid melius, impatientes morae, gradiantur, duplex athenaeorum ostenditur inde conditio. Atqui nullus progressus idem est ac regressus; nemo enim in humanis rebus sibi blandiatur, suadeatque omnem attigisse apicem perfectionis, nihil sibi reliqui esse curandum. Hinc optima illa iudicentur athenaea, quae traditas disciplinas, quasi quosdam gradus adstrnant ad superiora iugiter et perfectiora obtinenda, quae a maioribus accepta quasi futuri fundamenta consternant, quibus et privatae et publicae prosperitatis superimponendum sit aedificium, non quae inventa et collata a patribus et atavis constituant quasi quasdam Gaditani freti Herculeas columnas, quas navigio praeterire non liceat, morte comminata audacibus, qui ultra se posse enare impune arbitrentur.

At non eadem vis ingenii singulis, sed iuxta pagos et regiones provide distributa a natura, ut ad scientiae disciplinarumque commercia provocet genus humanum, quemadmodum diversis soli fructibus provocat ad commercia ciborum, et ad ea, quae opportuna sunt necessitatibus vestimentorum, commodis et voluptatibus vitae. Non enim alia et inter se diversa sunt commercia et commutationes corporearum rerum, alia commercia et commutationes eorum, quae ad spiritum pertinent. Siqua differentia sit, ea in differentia necessitatum spiritus et corporis ponatur necesse est; lex autem commercia utraque iubens est una, eademque benefica singulis. Propterea quod plura esse athenaea non modo decet, sed interest reipublicae, ut singularum regionum ingenia, suapte dum promunt diversa, coniurent et conspirent in bonum et incrementum commune.

Cavet hoc, et pulchre, et iure, et magna suorum cum utilitate incolarum cavet Canadensis respublica, quae decem septemque athenaea in suis regionibus constituit (1), quibus supremis disciplinis adolescentes erudiantur; atque haec quidem non altius perspicienti nimia possunt fortasse videri; non tamen viro, qui regionem locis infinitam, qui immigrantes in eam quotidie populi multitudines consideraverit, huiusmodi videbuntur. Adde modo quod, cum quisque pater familias doctrinas disciplinasque religioni propriae idoneas in pace addiscentibus cupiat excolenda, et maximum in studiis colendis sit si tranquillitate, si absque partium invidia colantur, tot illic athenaea singuli constituta voluerunt, quot capita religionis essent, cui singuli obsequerentur. Hinc habes *Lavalianum* in urbe Quebec catholicum; *Regium* (*Queen's University*) in urbe Kingston, pro Ontaria provincia, anglicanum; sic Torontanum, sic Monsregalense, sic de ceteris, quae omnia nunc sex circiter recolentium millia numerant; qui discipulorum numerus ingens est, si consideraveris Canadensem rempublicam vix sexaginta centena hominum millia continere, quae centies et ultra totidem et contineret ultro, et nutriret. At in hisce quotquot in disciplinas incumbunt iusta libertate fruuntur, suo quisque more vivit, nec, sive puella sive adolescens est, athenaeo qui praesunt in illos curiosiores invigilant; sufficit ut sit bonus quisque civis, ut det operam studiis. Siquid gravius admiserint, nam

Iliacos intra muros peccatur, et extra,

discipuli habent in praeside et praeceptoribus athenaei, quinimo et in sociis indices suos; aestimantur enim « Cives Academiae », et ipsa academia, seu athenaeum, civitas, urbs quaedam est sui iuris. At singularis in hisce est constitutio iudicum, quae constat ex delectis iuvenibus, qui in discipulorum numero sunt, ad quos pertinet de disciplina sociorum iudicare. Qui reus igitur praesumitur coram iis accitur pro tribunali solemnissime sedentibus, superciliosis, gravissimis, quos nec Paulus, nec Modestinus, nec Ulpianus aequaret. Haec studentium Curia « Concursus Iniquitatis et Virtutis » nuncupatur. Qui igitur accusatur crimine neglectus erga magistros, vel offensionis in socium quemlibet, ab hisce iudicibus examinatur; audiuntur testes; causa agitur; si reus, poenae datur; si innocens, absolvitur; legum est sanctio semel latae sententiae, cui parere necesse est. Semel in singulis hebdomadis conveniunt; ad rem opportuna parata est aula, in qua varia, prout lubeat, seu necessitas postulet, agitantur, et communi definiuntur concilio et consilio.

Saepe fit ut, aere collato, aliquid ad ornamentum athenaei (puta si ad musea, si ad bibliothecam pertineat) moliantur, prouti superiore anno discipuli ex athenaeo *Queen's University* centum et vigintiquinque libellarum millia contulerunt ad aulam magnam aedificandam, cui nomen, Rectoris olim, Grant imposuerunt. Saepe hoc aere collaticio fundum constituunt pro paupere aliquo e sociis quotannis sublevando; nec unus tantum huiusmodi fundus exstat, qui vigintiquinque libellarum millibus ditatur; nec inopiae sublevandae solummodo causa fit; constituitur enim interdum et ad praemium diligentissimo, et annuus est, non perpetuus, fruenti; mereatur, qui voluerit, iudicio condiscipulorum.

Quae cum ita sint, accedunt festi dies celebrandi choreis, recitatione fabularum theatralium, orationibus, declamationibus, iuvante sociorum laude, non empta certe, et interdum augentium praemio. Gymnici ludi, athletici, quidquid exercitio valet ad vires corpori comparandas, frequentes sunt. Libertas maxima in iis datur facientibus; nec se quis nomine publico facientibus interponit.

Et quoniam persuasio inest, Americanis praesertim, maximi habendum esse iuvenem, qui sibi necessaria suo labore et industria comparaverit, ubi aestivis et autumnalibus temporibus opera studiorum deseritur, clausis athenaeis, singuli servitia, negotia, artem colunt, qua possint pecunias in sequentem annum sibi comparare. Hinc habentur etiam qui in diversoriis domestici servi munera gerunt, qui emporiis, qui mensis nummariis, qui pingendis parietibus, tabulis, qui sculpendis marmoribus, lignis, metallis sese addicant; neque hoc ulli vitio vertitur, labor enim in honore est; scholis iterum patentibus, redeunt ad transtra, et ad praeceptores audiendos.

Studiorum, disciplinarum series ea ferme est, quae apud nos. Latinus colitur sermo et proprius, tum quae hodiernae sunt linguae; graecam nuper aliquantum neglexere, nec illi studet nisi qui cupit; ceterae debentur praecepto. Item, pars maxima disciplinarum versatur in physicis, in mathematicis, in philosophicis, in theologicis, in litteris bonis; magni habentur studia electridis, mechanicae, ut aiunt, geographiae et historiae.

Haec summa rerum, et quasi compendium. Si percensenda singula essent, tot scriberemus elucubrationes quot essent athenaeorum nomina, quot scholarum, immo vel quot discipulorum, quos, ex dictis, summopere laudamus, quia industres, quia solertes, quia impigri patriae ornamento erunt, sibi suisque incremento.

G. P.

(1) Cfr. scriptum Ioannis Mac Naughton in comm. *The Empire Review*, mense Maio an. MDCCCCIII.

Qui quidem piissimus fuit inter Francisci Assisinatis discipulos; eius immo scripsit semel et iterum gesta quae vocant, vitam primam atque secundam, scripsit et *Miracula beati Francisci*, et « sequentias » duas, quae incipiunt *Fregit victor virtualis*, et *Sanctitatis nova signa*; quibus hymnus addendus hic est *Dies irae*, iuxta non interruptam, satisque antiquam opinionem.

Quam quidem ante omnia, tuetur *Liber conformitatum*, quem scripsit saeculo XIV occidente Bartholomaeus a Pisis asserens Thomam scripsisse « prosam de mortuis, quae cantatur in Missa, *Dies irae dies illa*, etc. ». Certum est autem nullibi « prosam » inveniri in manuscriptis quae saeculo decimotertio antecedant, quinimo optimam hymni lectionem in Franciscalium libris esse servatam. Accedit fama tum doctorum virorum, tum popularium, quam arguit etiam sepulchralis Celanensis nostri lapis Talencotii, ubi vir decessit. Ceterum opera eius reliqua, eaque certa, et stilo scribendi, et rerum forma cum mortuorum hac sequentia conveniunt.

Quae, prouti satis constat, in duas partes distinguitur, quarum altera Christi iudicium enarrat, altera gemens Deum adprecatur ut veniam pius indulgeat.

Vulgata vero cantici forma novem et decem habet strophas, etsi superfuerint variae insuper duae, alia Mantuae in templo Sancti Francisci marmore cusa, quae habet strophas viginti et unam, alia a Felice Hammerlinio relata, quae tres insuper addit.

Utraque vero facile apparet impura, atque multis additionibus sive a populo, sive a poetis aucta.

Evulgatio enim hymni lento gradu progressa est. Saeculo XIV vix in Italia hymnus concinitur; sequenti saeculo perpauci libri tum Galliae tum Germaniae eum habent; tantum, post Tridentinum Concilium, Pius V, redacto unico missae celebrandae libro, carmen ibi adiecit et omnium fecit; ante id tempus, saeculo XV ineunte in Breslaviensi missali primum legitur, occidente vero in Lubecensi, in Fergenensi, in Hammensi monastico missali, in romano Venetiis impresso anno MCDXCIV, atque in Metensi eodem anno typis edito. Verum vix redacto hymno, eum, certum est, a populo fuisse late usurpatum, etiam citra Alpium iuga, quo tempore, saeculo nimirum XIV exeunte, Hammerlinius novos versus addidit. Serius tamen in missalibus adiectus, ita ut perpaucos Italorum missales, qui eum habeant insertum, reperire datum sit. Verum animadvertendum est, quemadmodum Cardinalis Bona iam adnotavit, *Dies irae* hymnum, cum iubilatorium reputaretur canticum, in missa pro defunctis haud statim esse adiectum (1).

Facile arguitur contra, carmen in missa primae dominicae adventus fuisse insertum, ubi sive Pauli epistola ad Romanos, sive Lucae evangelium de iudicio multa iterant: quam opinionem confirmant veteres nonnulli missales, qui canticum habent inter « sequentias » tempore adventus recitandas.

(1) In *Dies irae* hymno nulla est mentio defunctorum; conclusio enim de defunctis, ut hodie habetur *Huic ergo parce, Deus*, || *Pie Iesu Domine*, || *Dona ei requiem* || quippe quae stylum alium redoleat, et diversa rhytmi ratione scripta sit, posterior videtur; quinimmo Hammerliniana lectio haec in fine exhibet: *Vitam meam fac felicem* || *propter tuam genitricem* || *Iesse florem et radicem*.

At forte popularis pietas eum iterari pluries in anno cupiit, quem morem deinde decreta Ecclesiae sanxerunt. Sequentiae enim in missa solemni paullatim loco « pneumarum » vel « iubilantium » vocalium suffectae sunt, quae post gradualem diebus solemnissimis cantabantur (1).

Notherius *balbulus* primus eas condidit brevissimis versiculis, deinde vario pede ac versu irregulares multae scriptae sunt, postea versu similiter cadente certae sunt factae, quas inter est *Dies irae* celeberrima. Cantus hi vero passim aut mysterio commemorando, aut evangelio in missa perlegendo aptati. Atqui cum Celanensis suum confecit, plurimi iam constituti erant; itaque suos inde modos ille sumpsit.

Huiusmodi tituli auctoresque ad quatuor supra triginta recenseri possunt (exempli gratia qui poenitentiam suadent); de universali iudicio quoque sex supra viginti et amplius habentur.

Illiusmodi sunt carmen Sancti Paulini Nolani Episcopi, quod his verbis inchoatur: « Omnipotens, solo mentis mihi cognite cultu » quodque inscribitur *Precatio ad Deum Omnipotentem*; est et *Exhortatio poenitendi* quae Verecundo Africano Episcopo tribuitur; est *Oratio ad Deum* auctore Eugenio, VII saeculo Episcopo Toletano; sunt et *Versus confessionis de luctu poenitentiae*, quos Paulinus Aquileiensis, vel Hilarius Pictaviensis scripsere, atque alia sexcenta.

Sunt alterius generis *Hymnus ad exequias defuncti* Aurelii Prudentii, et hymnus *de Adventu Domini* sancti Ambrosii (2).

Quod si temporis opportunitatem quaesieris, qua contigit Seraphico sodali, eique benigno et mansueto, tam tetrum carmen exscribere, memorandi sunt Ecclesiae atque reipublicae luctus, qui Friderico II rege atque imperatore fuere. Acerrimae tunc Guelphorum quae dicebantur et Ghibellinorum factiones, teterrima bella inter Pontificem Romanum et regem, quae in singulis oppidis exarsere. Diro igitur in discrimine, passim Minoritae sodales impetrari se oportere censuerunt pacem a Deo et misericordiam. Supervenere haereses, multiplices quidem et variae Patarinorum, Petrobusianorum, Catarorum, Leonistarum, aliorumque, unde anxiae factae sunt mentes hominum in tot malorum causis investigandis.

Altioris doctrinae viri non pauci tunc reputarunt, post duas, quas autumabant, prope exactas mundi aetates, Dei Patris primam usque ad incarnationem, alteram Filii Unigeniti, mox adesse initia tertiae aetatis, quae a Divino Spiritu diceretur, mansura in omne aevum (3). Fatalem autem atque atrocem esse oportebat annum, quo altera illa aetas absolveretur; hunc adamussim, certis supputationibus innixi, constituere futurum, idest decem post annos a Friderico rege defuncto, quod paulo ante tempus hymnum Celanensis poeta descripsit. Aliunde vero Sybillina quoque oracula, in ipso limine versuum memorata, tempus scripti carminis arguunt, cum annis praesertim MCXC vel MCXCVII editae fuerint et

(1) Atque ideo a " sequendo „ sequentiae dictae.

(2) Haec omnia legere est fuse relata in eruditissimis libris sive Ulixis Chevalier, *Hymnologiae repertorium*, sive in G. M. Dreves *sequentiis ineditis*, sive in *Patrologia* a Migne collecta, sive denique in Daniel opere *de veteribus hymnis*, et alibi.

(3) Huiusmodi documenta praesertim Ioachimus Abbas de Monte Amano celeberrimus tradidit.

vulgatae prophetiae compiurimae, quae Sibyllinam ambiguitatem ostentabant.

Heic tamen expositionem carminis, quod omnes memoria norunt, non prosequimur, neque fusam recensionem referemus verborum omnium et sententiarum, quae sive a Veteri, sive a Novo Testamento, sive a Patribus in suos versus poeta contulit, quae magna eruditionis copia Erminius prosequitur. Quod ignem attinet, in quem dies teterrima solvet mundum, revocat ille quidem eam fuisse quoque fidem patribus priscis iuxta illa Ovidii (1):

Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus,
quo mare, quo tellus, corruptaque regia caeli
ardeat et mundi moles operosa laboret,

cui consonat Lucanus (2):

Hos, Caesar, populos si nunc non usserit ignis,
uret cum terris, uret cum gurgite ponti;
communis mundo superest rogus;

atque Cicero ipse et Seneca eadem tradentes, ille quidem a stoicis deducta (3): « Eventurum nostri putant id, de quo Panaetium addubitare dicebant, ut ad extremum omnis mundus ignesceret »; alter vero (4): « Ignibus vastis torrebit: incendetque mortalia. Et quum tempus advenerit, quo se mundus renovaturus exstinguat, omni flagranti materia uno igne, quidquid nunc ex disposito lucet, ardebit ».

Ceterum non tam poesis quam et artes omnes liberales supremum mundi incendium novissimumque iudicii terrorem effinxere. Saeculo IV ineunte « arcosolium » quoddam in coemeterio Cyriacae ad Tiburtinam viam Christum iudicem praebet; eadem mox in coemeteriis Domitillae atque Sancti Petri et Marcellini, itemque in Callisti et in Ostriano coemeterio inveniuntur. Haec tamen indicia paulo mitiora sunt, et nonnisi beatam spem electorum ferentia; sed quae Paulinus Nolanus in Fundana ecclesia voluit, ea ab Apocalypsis ingenti metu apparent excitata. Similia in basilica Ravennati Sancto Apollinari sacra, atque in Lateranensi sarcophago, et in abside musivo ecclesiae Sancti Cosmae et Damiani. Post haec varie effingitur dies terribilis, heic magis temperato colore, illic magis fusco et tremendo. Mox byzantini artifices vivam magis rem effingunt, ut in templo S. Angeli in agro Capuano a Desiderio Cassinensi abbate anno MLX erecto, atque meliori ausu in Buranensis insulae ecclesia cathedrali. Eadem dicas de Sanctae Mariae *ad cryptas* templo in agro Aquilano, pariterque de Russorum ecclesia Sancti Cirilli, quam Kiew in urbe byzantini opifices aedificarunt.

Perfectior autem res facta in dies, iuxta progressum omnis humanitatis, atque redditi melius nón solum corporum motus, sed sensus animorum. Haec posuit anno MCCXXVIII Gislebertus in templo Augustodunensi, haec eminent in summa porta templi Persensis in Gallia, atque in cathedralibus templis Burdigalensi, Rhemensi vel Rhedonensi, alibique, in Germania quoque et in Anglia, manifesto hoc artificum consilio, ut adspectu saevientis iudicis, eiulantium damnatorum, daemonunque torquentium animi ad poenitentiam moveantur. A medio autem saeculo XIII usque ad eius occasum optimae iudicii imagines effictae coloribus inveniuntur. At paullatim deinde, magis quam movendi animi

(1) *Met.*, I. IX.

(2) *Pharsal.*, VII, 812-814.

(3) *De natura Deorum*, II, 46, 118.

(4) *Ad Murciam* in fine.

ALCHYMIA ET ALCHYMISTAE.

Cham, qui et Chamos, a priscis traditur Aegyptiorum pater; hinc saepe in sacris litteris Aegyptus et quae circa late regiones « terra Cham » appellantur. At, haud multo post obitum huius protoparentis, eum nepotes et posteri quasi Deum coluerunt, et simulacrum constituerunt in templo, idolumque vocaverunt « Chamos ». Qui sacerdotes huic Numini serviebant doctrinas coluerunt a Noetica domo defluentes, propterea quod, cum in illis excellerent, scientiam hanc ipsam dicere placuit *Chamiam*, seu *Chimiam*, cui voci addita syllaba *el*, seu *al* (idem enim sonat ex *aleph*), indicavit scientiam divinam Cham, seu Chamos, uno nomine: Alchymia. Qui vero consideraverint apud sacerdotes, delubraque fuisse tunc temporis medendi omnem artem, fuisse et remediorum dispensationem, habebunt integram, meo iudicio, causam, qua vel nunc pharmacopolae apud gentes nonnullas « Chemistae », et « Chemistes » nuncupentur, quum et « Alchymistae » nominati sint illi, qui disciplinis naturalibus, dicam rectius, qui viribus naturalibus occultis freti et posse mirabilia facere iactitabant, et fortasse nonnulla mirabilia patrabant.

Notabo insuper scientiam duplex inivisse iter duas inter gentes, Chaldaeas nempe et Aegyptias. Illa se astris inspiciendis praesertim addixit, Aegyptia vero naturalibus praesertim rebus, quae propter solum sunt, neque tamen astronomica reliquerunt inculta; nam scimus quid adstruxissent Aegyptii de Sothiaco anno usque ad Ptolemaeum illum, qui absolutum quoddam systema astronomicum finxit, stellas catalogo descripsit, pluraque confecit, ex quibus aeternam sibi famam et recordationem comparavit.

Quidquid est, in humanis rebus eadem contingunt, quae in fluminibus videmus accidere. Pellucidae lymphae primo e fonte erumpunt, purissimaeque bibuntur. Eaedem longo decursu sive quod terras erodant et sabulis, arenis, crassique soli partibus imbuantur, sive quod minime puris admisceantur rivulis, et foeditate contaminatis aliqua fontibus copulentur, nitorem pristinum amittunt, turbidae fiunt, et qui Tibris, qui Anio septifons purissimi sunt, iidem postea vel viridescentes, vel albicantes, vel flavi apparent. Sic humana omnia, a philosophicis disciplinis exordior ad artes, quae initio bona, recta, rationabilia traduntur et coluntur, ubi, per discipulos, ad tertiam aetatem, vel quartam pervenerint, sive malitia, sive ambitione mala, sive nescio qua caecitate sequentium, ita in excessus abeunt plerumque contrarios, ut non facile credas utramque scholam et disciplinam una exortam esse ab origine. Quid inter Iudaeos hodiernos, Mahumetanos et Christianos nunc est? Et ab una Abrahami domo tamen tres sunt. Quid, nisi hoc sanctissimae comprobarent historiae? Laboraret profecto traditionum fides uti fuisse tales crederemus. Neque aliter ea disciplina se gessit, quae in sacrariis, coenobiisque Chamos tradebatur, et fortasse tunc ambitiosum superbissimumque illud *al* sibi adscivit, copulavit, praefixit, ut haberetur divina, quando, divinitate, scilicet veritate, abdicata et repudiata, conversa est ad fabulas, et posse se dixit

«Alchymista». (Lucae ex Batavia tabulam in Romana Academia S. Lucae asservatam photographice expresserunt Fr. Alinari, Florentiae).

quae impossibilia rebantur. Haud aliter apud Graecos tunc, σοφία quae primum, φιλοσοφία, id est sapientiae desiderium et amor et studium, dici coepta est, quando, superbia sternente iter hominibus, non hi scientiae studebant, sed proprio nomini, qui communi refugiebant a scientia, ne ceteris haberentur aequales.

Itaque sacerdotes illi Chamistae postquam plura incubuere in remedia, quibus morbi arcerentur, plura experientes, vix nova febrium terris cohors incubuit suis, ubi invenerunt medelam, qua pestes dimoverentur, iure quidem sanctissimo, ea quaesiverunt quae corpora humana a morborum incursu et impetu conservarent immunia; non enim tam iucundum est a damno revalescere, quam nullum in detrimentum incidere. Hinc ea medicinae pars venit, et sponte venit, quae incolumes faceret homines, quae vires non modo restauraret amissas, vel debilitatas, vel fractas, sed eas ita statueret, ut integrae starent, et quassari non possent, aut saltem labantes et fatiscentes non apparerent. Inde fuerunt omnia faciei medicamina, quorum usus praesertim apud pecuniosas invaluit foeminas, hinc aphrodisiaca omnia; ne progrediaris oro, candide lector, nam limina mortis patent, et venena ex herbis quaeruntur, et statuto lunae tempore quaeruntur, et certis sub invocationibus, inconditisque vocibus avelluntur. Quid si admisceatur tabum e cadavere? Quid si puer fame conficiatur semisepultus, ut inde gutta mortifera arido extrahatur a corpusculo? Habes iam omnia deliramenta sagarum, habes quae misceant aconita novercae, habes quae Locustae Neronibus comparent.

At dum haec labuntur in peius, non defuere viri, et eruditi et a sceleribus longe abhorrentes, quibus ex mixtione elementorum, ex coacervatione quarumdam rerum, ex repetitis conatibus nonnulla apparuere mirabilia, et haec sunt sequuti, dum plerique aut nimiam in spem crescentes, aut desiderio divitiarum contabescentes de transfigurandis corporibus, de commutandis cogitant. Duo tamen humanum genus, prouti antea, prouti nunc etiam, torquebant: auri sacra fames; desiderium iuventutis aeternae. In haec invenienda incubuerunt; hi dum Indiam quaerunt in Americam incurrunt; illi dum se habere utrumque fatentur, fraudes adstruunt, et alieno auro potiuntur. Primum illud pharmacum lapis philosophicus dicebatur, quem qui ferret numquam senesceret, incolumis a ferro, a veneno, ab insidiis abiret, secreta omnia nosceret; alterum, scilicet commixtio quaedam et proportio metallorum et rerum, quae torrente igne commutarentur in aurum, quadam ex parte cum lapide illo philosophico conveniebat, quadam vero ex parte cum scientia naturalium rerum et consideratione stellarum inclinantium, vel coeuntium, ut opus conficeretur.

Atque hic novus alchymistarum modus, nova conditio alchymistarum habetur. Ipse enim eodem tempore est quid necessarium apud singulos reges, principes, dynastas; regia nulla, arx nulla est, quae ipso carere possit; datur sapienti viro domus singularis, turrim habet a qua speculetur astra, servos habet audientes dicto qui herbas, qui aquas, qui fructus quaerant, et afferant singulares. Ipsi de praenoscendis procellis, de terraemotibus, de fulminibus, de turbinibus cura est; ipse tuebitur domini salutem, dominae pulchritudinem, pharmaca suppeditabit utrique opportuna; quinimo et potentissima venena, si dominii leges talia tulissent. Quid sit alchymia quaeris? Haec de re tradit Ioannes Baptista Birelli Cosmae Mediceo: « Alchymia est ars, quae humanos opibus propemodum infinitis ditat, quae philosophia iure dicitur, laetitia animorum, angelicae splendor sapientiae, medicinae mater, philosophorum desiderium, thesaurus inexplebilis, exterminatrix moeroris, virtutis comes. Laetificat iustos, cum bonis habitat, detestatur improbos et scelestos. Super omnibus regnis regina, virtutem ex herbis exprimit, et medicinae per distillationem tradit *essentias*, omnesque artes iuvat, et ab ignorantia relevat, praeceptis divini Hermetis, (qui Aegyptius est!) ». Post haec enarrat quae alchymistae clarissimi fecerint, qui alchymiae praeceptis usi, metalla quomodo purgarentur, invenerunt, qui vini essentiam (*alcool*), Raymundo Lullio faciente invenerunt, quo fer-

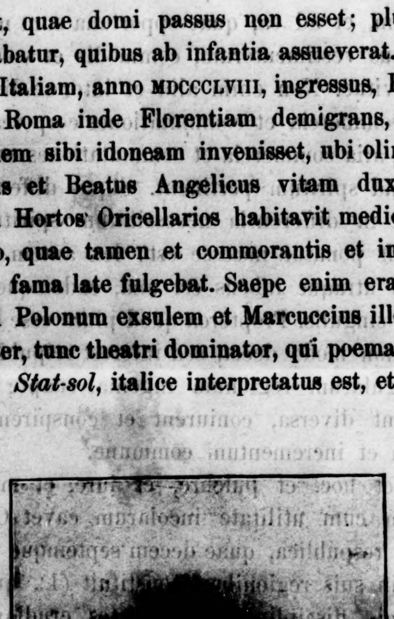
THEOPHILUS LENARTOWICZ.

Qui apud Hebraeos olim appellati fuere Prophetae, qui Vates, qui Divini, qui Magi, qui Sophetim, apud reliquas gentes Asiae praesertim, hi apud Europae septemtrionalis civitates, tribus, nationes earum lingua *Bards*, *Bardi* nuncupati sunt. Quod igitur nomen (considera vocum casus!) Latinis quasi convicium et vituperium erat, – bardos enim eos esse dicimus, qui stupiditate, qui hebeti notantur ingenio, qui dormiculosa iugiter mente sunt et omni verborum vento dextrorsum sinistrorsum feruntur, ultimo semper qui dixerit acquiescentes, – nomen idem indicat praeclaros consilio, sapientia viros, musicam non minus quam poeticam callentes artem, summis gentium temporibus, divino quodam afflatos instinctu, a Dei providentia dimissos in populum, difficillimos inter casus vicesque regendum admonitionibus, communiendum praeceptis, ornandum insuper humanis artibus et honestandum.

Quae cum ita sint, minime acquiescimus iis, qui decennio primo redeunte ab exitu vitae mortalis, quam Theophilus Lenartowicz, civis Polonus, egit, hunc ultimum Poloniae vatem, *bardum* sua significatione dicentes, appellant. Non enim ii sumus, qui, post hunc, nullum Polonis esse, nullum futurum vatem dicamus; qui litteras nobilissimae gentis, qui artes, qui disciplinas, qui studia interiisse aeternum iudicemus. Eo quippe sumus in tempore, quo Polonorum ingenia, doctas quascumque per artes optime gradientia, aeternitatis albo nomina inscribunt, quae numquam a monumentis pictoriae et sculptoriae artis, a bonis litteris, ab architectura, ab aere, a gemmis, a metallis caelandis, a disciplinis humanitatis omnibus delebit vetustas; atque horum nos mentionem saepe fecimus in commentario nostro, sive de Sienkiewicz, sive de Konopnicka scriberemus. Immo cum eo Poloni procedant, ut singularem sibi modum moremque in bonis disciplinis conflent ad antiqua exemplaria sua redeuntes, et quidem pulchra cum laude, novumque quoddam constituant, illa vox «ultimus» mendacium ferme praeferre visa est, ideoque nec reddimus, nec quasi titulum ponimus, et ab inscribenda abstinemus. Quinimo cum nobis ista affirmantibus consuetudo aliqua sit cum nobili viro Theodoro Rygier, eiusque uxore et filia, Maria, latini sermonis et latinae gloriae studiosissima, quibuscum familiariter Lenartowicz hic, de quo dicimus, diu versatus est, ab hisce plurima circa ipsum accepimus, ita ut quae sequuntur non aliena, sed quasi nostra scientia comparaverimus, atque haec sancta sint ineluctabili testimonio eorum qui viderunt, qui audierunt, qui domestice illo usi sunt diutissime.

Anno MDCCCXXII, minime vero MDCCCXXIV uti traditur, Theophilus Varsaviae honesto natus est loco, et, egregia praeditus indole, non minus humanis urbanisque moribus cultuque rerum egregio imbutus est, quam, prout aetas ferebat et ferendi compos erat, litteris disciplinisque optimis, a philologia propriae ad cognitionem exterarum linguarum, a graecis et latinis litteris ad iura et leges, ita ut iuris prudens eximius vel ab exordio haberetur. Et legibus dedit operam, et in foro esse coepit, et ad iura, quae pro tribunali redderentur, vocatus est, ut adstaret *a secretis* indicibus.

Sed alio abripiebat indoles, et impatiens temporis animus alio agebat. Quapropter, duodetriginta annos natus, patria e regione migravit, germanicas, belgicas, gallicas per terras vagatus diu, cum tamen usquam consisteret, ignotus, et fortassis pauper. Nam exsangui licet non premeretur inopia, – erant enim ad manus quae dant scientia et ingenium, – caeli solique sui extorris et familiari re destitutus plura tolerabat, quae domi passus non esset; pluribus privabatur, quibus ab infantia assueverat. Posthac Italiam, anno MDCCCLVIII, ingressus, Romae fuit. Roma inde Florentiam demigrans, quasi requiem sibi idoneam invenisset, ubi olim Aligerius et Beatus Angelicus vitam duxerunt, apud Hortos Oricellarios habitavit mediocri in domo, quae tamen et commorantis et invisentium fama late fulgebat. Saepe enim erant ibi apud Polonum exsulem et Marcuccius ille styli arbiter, tunc theatri dominator, qui poema Theophili *Stat-sol*, italice interpretatus est, et Pazzi

sculptor non humilis, quo praeceptore ad statuas marmoreas exsculpendas Lenartowicz usus est, tum Theodorus Rygier, etiam ipse sculptor egregius. Nec minus hi cum eo erant, quam ipse cum illis, et amicus, et conviva, et comes gratissimus ubi adesset, desideratissimus quoties abesset.

Sed iam, quae ille typis ediderat, grande fecerant nomen poetae, ita ut e regio Bononiensi Athenaeo amplissimi viri, quales Carduccius, Regaldius, Ceneri, Saffi amantissime complexi sint mediumque habuerint in illa pleiade summorum virorum, quando illic fuit institutor, multa sermocinationibus e cathedra capitulatim docens, moderatore studiorum supremo invitante, de illustribus Poloniae viris, de uberrimis Slavorum litteris. Atqui sermones illi proelo vulgati sunt, et quiddam olent, ut Eduardus De Pradil scribit, dignum aetatibus heroicis, dignum animis Homericis. Nihil illic quod animos, affectus, sensus, mores depravet, nihil illic quod molle, quod pertineat ad effeminandos mores, ad debilitandam virtutem; Catonianum omnia quiddam sunt austeritate virtutum, Sallustianum omnia redolent stylo formidabili ac tremendo. Ac tamen quoties in rem incidat sermo opportunam, singulare emergit nescio quid solemne et moestum, in quo integra Theophili indoles, ingenium integrum continetur. Magis enim, quam orator et sculptor probabilis, poeta fuit, et sui iuris poeta, et nullius pedissequus, aut imitator. Quae edidit, nusquam hausit, sed suo hausit ab animo, sua mente digessit; et poesis genus novum quodammodo fecit.

Diverso enim itinere, quo Miczkiewic et Slowacki processerant, Lenartowicz populares traditiones, popularem sermonem, – popularem dico, minime plebeium, – sibi propria veluti ornamenta et munera vindicavit, prouti apud Polonos agricolas in usu, fere dicam, quotidiano versantur, quibus addidit disciplinam sublimem, suavitatem blandientissimam, veneres omnes et gratias graecas, maiestatemque latinae severitatis. Audis in carmine illud Vergiliani carminis sublime lamentans, illud candidi Tibulli apertum ac pronum, et plura, quae graeca diceres, delicatissima legenti.

Et quoniam in hisce sumus, operae pretium est nonnulla attingere et referre, quibus iudicium de vate plenum apud lectores fiet; quod tamen ne longiores hodie simus, ad proximum numerum delegamus.

H. De Vecchi Pieralice.

PUELLA ORBA.

(Bohemorum carmen populare)

Dum nox atra polum tenet,
dum terrae glacie dumque rigent gelu:
quae per busta vagans meat
et fundit gemitûs moesta puellula?
« Audi, mater amabilis,
questus sollicitos filiolae tuae!
Dum te busta tenent, domi
eheu! dira mihi iussa noverca dat.
Istius laceror probris
expellorque foras: nec fovet amplius
orbam dulcis amor patris.
Desertam, genetrix, protege me, precor!»
Moesto rore madent genae
obrepitque sopor mollibus artubus.
In matris tumulo caput
ponit: praebuerat candida nix torum.
En! Quae somnia somniat?
Matrem luminibus conspicit et bibit
blandos aure sonos: « Meum
amplexum propere iam pete, filia!»
Dormit dulce, nec amplius
somnos excutiet sol remeans polum:
ad matris tumulum nova
praebebunt requiem busta puellulae.

Latine vertit Fr. Palata.

ANNALES.

Serviorum regis clades — Gallica victoria in Mauritanos; Anglorum in Somalia discrimen — Consistorialis Vaticana solemnitas.

Quae, vix nunciata Singidunensi clade, excultarum omnium gentium senserint animi, superius in Commentarii huius fasciculo satis dictum est. Nobis itaque id unum reliquum, res XX saeculo paene incredibiles commemorare.

Alexandrum regem Serviorum, non tam ex sumpta paternae inimicitiae et odii haereditate, quam ob initas cum Draga, Mascin legati militum vidua, nuptias, in subditorum, militum praesertim, iram venisse satis vulgatum erat; novissime autem auctum praeter modum erat odium ob abrogatas regio decreto et armorum vi leges regni maximas, a quibus omnis respublica pendebat. His accesserant machinationes a regia muliere pertentatae: revocabant in mentem eam sororis filium nasciturum tamquam suum regi afferendi et populo haeredem regni, mentita foecunditate, imponendi iam consilium habuisse; addebant, prima hac fallacia fracta, ipsam regi suasisse, ut fratrem ipsius Nicodemum, in Serviorum exercitu alterum e subcenturionibus, ad successionem imperii designaret, iamque rem ad optatum finem perventuram.

Inde inter tribunos centurionesque arctissima secreti lege est inita coniuratio, ut non modo regem eiusque uxorem, sed genus omne utriusque familiae, sed et praecipuos reipublicae magistratus e medio tollerent. Qua constituta, III Id. Iun. concubia nocte legiones ballistariique Singidunum urbem tacita veluti obsidione munire iubentur, dum selecta e sexta legione manus, ignara plerumque caedis futurae, ad regales aedes (*Konak* vocant) adducitur. Panduntur militibus portae a proditoribus, cohors invadit atrium praeeuntibus centurionibus tribunisque, obvios praetorianos vigiles trucidat, ad regium decubitorium recta via ascendit. Varia deinde ortae caedis enarratio, quam certo nemo umquam sciet, nisi ipsi coniurationis participes, qui secreti iusiurandum numquam profecto frangent. Incertum itaque num regi oblata sit abdicationis charta, incertum num ille primus in obvenientem centurionem praetorio custodiendo delectum manuballista impetum fecerit, incertum utrum decumbentes rex et regina an fugientes necati sint: id unum, idque horrendum scimus, eorum corpora crebris ictibus transfossa e fenestris in atrium fuisse deiecta. Reginae fratres, a custodia militum in suis domibus apprehensi, dum vicissim sese amplexantur una interficiuntur; Zinzar Marcovitch, qui Serviorum ab externis negotiis erat, cum filia innocente puella una eademque hora graviter vulneratur. Alii simul et alii sive in suis, sive in regalibus aedibus per nocturnam illam cladem inermes, non obsistentes iugulantur; nonnulli vero ex praesidiis militum, audita immani caede, sponte sese morte mulctant, ut suspicionem de favore in regem effugerent.

Eversis hoc ausu Serviae rebus, Avacumovic, viro prudentia et doctrina insigni, imperium delatum est, ut ipse legatos populi advocaret et habitis comitiis rex alter eligeretur, quod quidem brevi factum est, cum omnium suffragia Petrum, e Karageorgevic regia stirpe Servia, e patria exsulem atque Genevae degentem regem designaverint. Ad eum itaque missa statim legatio ut regnum ei delatum nunciaret, eumque Singidunum remeantem comitaretur.

Interea de regno collato Petro gratulati sunt non modo Russorum Caesar, sed Austrorum quoque Imperator, qui tamen ad sicarios regios digna poena rependendos aperte illum hortati sunt. Facietne?

Inter omnes valde dubitatur; planum est enim omnem vim in sicariorum manu positam esse.

7]

SELECTA EX BIBLIOTHECIS ET ARCHIVIIS.

DE RECTA PRONUNCIATIONE LATINAE LINGUAE DIALOGUS.

Nam suspendio censet eum dignum. Terentius Scaurus in hac re: " Super I litteram apex non ponitur, melius enim I in longum producetur. Ceterae vocales, quia eodem ordine positae „ - (lego: ordine et positu) - " diversa significant, apice distinguuntur „. Huius autem sonus diffusus, latus; quem uti formes, os mihi latius aperi et cum conatu, inferiori mandibula nonnihil in latus flexa. Pronunciant etiamnunc (ita accepi) recte soli paene omnium Europaeorum Britanni, quorum est **regeina, ameicus, veita.** Recte, dico, quia revera non aliud insonuit haec longa, quam EI diphthongum. Itaque et Graeci interdum diphthongum pro illa assumebant, ut in lapide prisco: τεχνεῖται ἀνέθηκαν; nam ex lege esset: τεχνῖται. At ipsi Latini magis promiscue et hanc scripsere et illam, non aevo solum eodem, sed lapide, sive libro. In vetustissima illa Duilii columna CASTREIS et SOCIEIS legas; nec minus PRIMOS, et CARTHAGINENSIS. In fastis: TRIUMPHAVIT . DE . GALLEIS . POENEIS, etc. In lapidibus aliis: VIAM . FECEI . ET . PONTEIS . IN . EA . POSEIVI, et sexcenta huius formae. Libri etiam paullummodo veteres evariant, et nunc **omneis, naveis** scribunt, nunc **omnis navis,** etc. Ab hoc pronunciatu et scripto Ciceronis illud facetum ad Poetum: " Cum ternei loquimur, nihil flagitii est; cum binei, obscaenum „; respicit enim ad Graecorum illud βινεῖ, quod latino respondebat ex amussim. Usitata valde haec olim scriptio, sed et agitata, cum seorsum inter se irent non grammatici solum, sed magni illi patres. Lucillius et Varro distinguere conati sunt quando et quatenus EI esset scribendum: surrexere in eos grammatici, nihil praeter morem mori et morosi. Et tamen vicit et perrupit leges omnes, sive vincla, usus. Hic tibi primus igitur sonus in I littera: alter est in ea brevi, et item alter. Prior tenuis, exacutus, quem effingas leviter apertis labiis cum sibilo aliquo et dentibus velut renidendo paullum restrictis. Hoc audis in **igitur - via - inibi - iter,** etc.: res enim haec liquet. Alter tenuis item, sed fuscus, suboscurus, et inter I et V, quasi medius. Servius de isto: " I et V interdum expressum suum sonum non habent; I ut **vir**; V ut **optimus** „. Uberius paullo Victorinus: " Sunt qui inter V quoque et I litteram supputant deesse nobis, quae pinguis quam I, exilinquam V sonet. Sed pace eorum dixerim, non vident Υ litteram desiderari. Sic enim **gylam, myserum, syllabam, proxymum** dicebant antiqui „. Uberius, sed nugacius, quia de scriptura ista, quam adfirmat, vetus ei lapsis aut liber numquam aderit subscriptor. At sonum tamen indicat vere et clare Priscianus, seu quis alius auctor libelli non indocti *De constructione Virgilianorum versuum*, universe notati in omni dictione, cui initium a **vi** sillaba, pronunciari hanc ut Υ graecum, sequentibus **d**, vel **r**, vel **s**, vel **t**, vel **x**. Haec enim eius regula. Et dat exempla **video, videbam, virago, vitium, vir**; et plura vide haud scio an usquequaque vera. Nam ad grammaticorum liras si plectrum hoc linguae semel attemperam, quis finis? Valde delirem ipse, nec Mercurii omnes aut Lares reduxerint me in viam rectam.

IX.

O me sistit et poscit sibi suum sonum. Quem aio duplicem. Adsonat enim Ω magno graecanico et eorumdem O exili. Grammatici vulgo attestantur, et Ausonius, ut ego eum lego versu isto:

Ω quod et O graecum compensat Romula vox **O.**

In tritis libris aliter qui Υ graecum ingerunt, scriptura incerta, immo vero, ex vi et potestate litterarum, falsa. Nam quis Υ cum O comparavit umquam? Migrant interdum, scio, altera in alteram, sed non hoc evicerit eiusdem eas soni. Lugdunensis scriptus codex (cuius filo multos poetae eius labyrinthos feliciter dium Scaligeri ingenium evasit) habet: " Ω quod et eoy „. Ex quo ille: " Ω quod et ου „, me tamen lente approbante. Non enim verum plane O latiale valere quod ου hellanicum; malim quod et O graecum. Quoniam ea constans grammaticorum est dictio, O nostrum aequiparare duplici Graecorum, magno et minuto. Crasse autem efferebant O illud crassum, sive maius, sic ut in sono ipso eluceret vis eius duplex. Nam dicebant **poöpulus** de arbore, **voöcem, oöram, praetoörem,** et talia; propemodum ut nos Galli **foy, voix, noise.** Vos Belgae (ita docuere me tui populares) melius; qui et scribitis pariter et effertis **broot,** panem; **schoot,** sinum; **boom,** arborem. At casci tamen Latini sublevant in scriptione nonnihil Gallos; qui ipsi in dativis casibus **populoi romanoi,** et similia exarabant, efficiendo huic longo sono. Victorinus et alii, testes. Neronis impius, sed non inscitus iocus, stabiliendo huic duplici effatu; qui de Claudio mortuo identitem " monrari eum inter homines desisse illudebat „ (1). Simul et advulgatum illud adspiciens, quo morari in vivis desississe a mora, homines εὐφήμως dicimus, et eadem fatuitatem Claudio opprobrans, sono ipso pingui et gemino, quo ostendebat verbum hoc se formare a mooro (2). De hac vocali, quoniam res minime est turbida, sermone meo cur illustrem? Versus tantum Terentiani Mauri licet addam firmandae totius rei hosce:

Ω graiugenum longior, altera est figura:
Alter sonus est et nota temporum minori.
Compendia nostri meliora crediderunt,
Una quoniam sat habitum est notare forma,
Pro temporibus quae geminum ministret usum.
Igitur sonitum reddere cum voles minori,
Retrorsus adactam modice teneto linguam,
Rictu neque magno sat erit patere labra.
At longior alto tragicum sub oris antro
Molita, rotundis acuit sonum labellis.

X.

V mihi superest, per quam quinto et ultimo hoc spatio (Domitiani scitum ita voluit) decurram. Sonores ei praecipui duo, latus et exsilis; ille qui ου graecum plane et plene exprimit, iste qui Υ eorumdem. Victorinus ab hac mente: " V similiter posita est pro brevi et pro longa „. Et magnus Varro sic discriminat clare, in his verbis: " Quidam reprehendunt quod PLUIT et LUIT dicamus in praeterito et praesenti tempore. Falluntur. Nam est ac putant, aliter, quod in praeterito V dicimus longum, PLUIT, LUIT; in praesenti, breve. Ita in venditionibus lege RUTA CAESA ita dicimus, ut V producamus „. Hoc enim vult **pluit, luit,** in praesenti tenuiter efferri, in praeterito **plovit, lovit.** Sonum hunc crassum nemo melius expresserit Parasito illo apud Plautum, cui quaesitus hinc iocus:

— Tu, tu, istic, inquam, vin afferri noctuam
Quae tu, tu, usque dicat tibi?

Comparat enim ecce illud **tu** cum nocturno gemitu, quem **tou** esse omnes scimus.

(*Ad proximum numerum*).

I. LIPSIUS.

(1) *Suet.*, c. XXXIX.
(2) Id est " stulto „.

me mortalis vita redditur (atque hinc et apud nos *Acquavite* = aqua vitae vocatur), qui aurum potabile, alexipharmacum princeps et *nepente* singulare confecerunt. Prosequitur inde enumerans lithargiria, praecipitatum, « sublimatum », et sexcenta, quae nemo quidem negabit. Addemus et nos Brandt Hamburgensem invenisse phosphorum, Schvartz pulverem pyricam.... Et sic de pluribus.

Quid inde? Ab alchymia, quae primum recta, veraxque fuerat, et circa sananda corpora, vel tuendam incolumitatem et iuventutem, et vires, et pulchritudinem venabatur, alchymia illa fucata, et fraudis plena et veneficii nata est. At nemo negabit etiam inde natam alchymiam, quae rerum vestigans elementa, plurima tentavit, illa adinvenit quae nemo sperabat, quamquam [illegible] alchymiam ipsam ad sua reportarent exordia, qua usi docti viri, plurima generi humano constituerunt, quibus nunc augentur artes, divitiaeque comparantur, quum nullae penitus modo sint artes, quibus chymica vires non suppeditet suas.

D. LASCARIS.

VOCALIS POLYPHONIA

AD PRAECEPTA PETRI ALOISII PRAENESTINI.

SECUNDUM musicae sacrae genus, quod ex primo proficiscitur (1), quum nihil sit aliud, nisi ampla illius evolutio atque perfecta explicatio, est vocalis polyphonia, sive harmonicus plurium vocum concentus nullo musicorum instrumento coniunctus. Huiusmodi cantus Ioanni Petro Aloisio domo Praeneste debetur, qui musicam sacram in rectum reductam, exquisita ac pene dixerim divina arte auxit perfecitque. Sed antequam de hac vocali polyphonia verba faciamus, aliqua sunt notanda, quibus latior patebit via ad finem assequendum.

Paucos forsitan ex lectoribus praeterit a quarto ad decimum sextum saeculum post Christum natum, id est a S. Ambrosii tempore ad Petri Aloisii Praenestini aevum, musicam ex incunabulis, ut ita dicam, egressam plane perfecteque adolevisse: longe enim lateque in Europa musicae institutae erant scholae, praeclarissimique floruerant viri, quorum acri ingenio plura excogitata in sonituum arte atque perfecta esse accepimus, uti « notae quadratae », pro obscuris incertisque « neumis », temporis mensura ac cetera id genus. Exstiterant iam vagi illi cantores, qui vates erant iidemque musici, quique melos certis temperatum legibus excogitaverant. Exstiterat insuper societas cui nomen ex parvis ministris (italice *società dei menestrelli*), cuique plurium instrumentorum, fidium praesertim, debetur inventio. Denique multos abhinc annos maxime florebat, perfectionisque in dies iam attingebat fastigium ea musicae artis pars, sive disciplina, quae praecepta tradit ad plures cantus inter se ita sociandos, ut ex ipsis quid unum harmonicum atque iucundum proficiscatur, quaeque italica voce *contrappunto* appellatur.

His omnibus factum est ut populi auditus atque intime sentiendi virtus, nativa ruditate sensim expuncta, musica quadam instituerentur disciplina, qua Gregorianum fastidirent cantum et exquisitiorem vehementissime appeterent. Quare necesse fuit musicae sacrae magistros, Christifidelium ingenio indulgentes, ita religiosos instaurare cantus, ut suavius blandirentur auribus, iidemque politiore cultu nitentes menti praeberentur. Sed, ut ait Horatius,

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Modum autem et fines longe sunt praetergressi isti musicae sacrae novatores: re quidem vera neminem latet religiosum cantum id sibi praestitutum habuisse, ut christicolarum animum ad Deum caelestiaque contemplanda sapienti vocum lenocinio ac virtute excitaret atque extolleret. Iam vero nobilissimum musicae sacrae finem immoderato sui amori novatores posthabentes, nihil aliud curarunt, nisi ut musici artificii intempestiva ederent documenta ad laudes captandas. Idque potissimum peccarunt Belgae, qui cum suaviter canendi arte, tum ea perdifficili maxime callebant musicae disciplina, qua plures voces, ut diximus, harmonico nexu inter se socientur ad quid unum iucundum efficiendum.

(Ad proximum numerum).

HERSILUS.

(1) Cfr. num. XI.

SATURIO.

Comoedia latinis versibus conscripta et in tres actus distributa.

II.

CALLIDORUS, mox CHREMES.

CALL. Abiit tandem tempore opportunissimo!
Ecce nam pater venit: recedam paululum.
Quam moestus ipse! Qui mihi dolor! (1)
CH. (2) Ex quo profectus Roma est frater peregre
Multae procumbunt modo in me miseriae,
Est cum senectus ipsa iam infirmitas.
Caput dolet nimis, caligant oculi.
Labant genua, miser! laboro stomacho.
Ehu! quae malorum multitudo perstrepit.
Peius sed malum, dicam prope maximum,
Absens nunc frater me dolore lancinat.
Ubinam gentium vivat ipse, nescio;
Quid rerum gerat, quando redibit in patriam,
An ipsi res cunctae procedant prospere...
Mihi nam larvae terrificant umbratiles.
Adhuc amicis litteras, hospitibus
Dedi, sed frustra! Nunc urgent nos plurima
Heic domi: multis premor negotiis,
Meumque saepius descripsi in tabulis
Nomen! Qui faciam cum Octobres proximent
Iam feriae probe, cum nec teruncium
Mihi sit, ut solvam danistae debitum?
Sed ille dives... Ne mors alibi occupet
Eum di faxint! provideant puero
Quem mihi commisit profecturus pater!
Sic me dii amabunt, uni ut illi consulo!
Enim nec patrem potuit cognoscere,
Foret cum parvulus nimis quo tempore
Mutandis mercibus, pater ivit Graeciam.

(1) *Ad posticam scenam suspenso vestigio secedit.*
(2) *Progreditur lentus in scenam, paululum ob senectutem curvus, et baculo innixus; voce querula et cunctante.*

CALL. (1) Cur te conspicio lacrymis madidum?
Cur te dolore nimio nunc maceras?
Labefactari, destrui te miseriis
Protenus iamdiu, pater alter, sentio.
Desine, quaeso, domum, pater, implere questibus.
Ibo ego patrem peregrinus queritans,
Ne te dolentem videam tantummodo.
CH. Puer, quid dicis? Lacrymas vix teneo
Tuam cum miseram sortem considero.
Haud patiar meam linquere te domum
Huc illuc patrem quaeritare cupide.
CALL. Verum qui possiem te videre in dies
Mea causa confici?
CH. Laetior pol ero!
Modo si probus sis, multumque ad gloriam
Et virtutem tendas, si patris imaginem
Tui retuleris, fuit qui sanctissimus.
CALL. Fuit tu dicis? Obiit nempe pater?
CH. Quam ingenuus puer! Vivit, victurusque erit!
Ivitne Dinacium puer quo miseram?
CALL. Ivit, pater!
CH. Recte! Spero consilium
Meo quod valeat mederi pectori.
Vade nunc intro.
CALL. Vale! Te dii sospitent! (2)
CH. Et tu vale, fili patris optimi!

III.

CHREMES. (3)

Qui amor iuveni, candor, ingenuitas!
Quibus angustiis premar nunc ego miser,
Meis heu numquam noverit delabi.
Prius sed ego redigar ad saeculum,
Eum quam repellam meis ex aedibus.
Diis ago gratias, quas valeo maximas,
Qui misero mihi amicum donarunt optimum.
Hunc compellabo, eius consilium sequar.

(1) *Prodit.*
(2) *Introgreditur.*
(3) *Moestus et morosus.*

Namque boni amici duco bono amico obsequi,
Atque illi, si quid opus est vel re, vel bono
Consilio opitulari! Id amici officium credo.
At eccum ipsum. Quam praesens auxilio fuit.

IV.

CALIPHO et CHREMES; deinde DINACIUM.

CAL. Salve, Chremes!
CH. Et tu, expectate Calipho!
CAL. Valen'? Valuistin'?
CH. Nec valeo, nec valui,
Calipho!
CAL. Laboras morbo, an sunt incommoda
Senectutis?
CH. Animi aegritudo me senem
Conficit.
CAL. Unde istaec aegritudo?
CH. A Theuropide!
CAL. At quomodo?
CH. Longa res est et fastidio
Plena.
CAL. Id nihili refert. Compendium face!
CH. (1) Dinacium!
DIN. (2) Quid vis, here?
CH. Huc affer sellas duas.
CAL. Quid opus, Chremes? (3)
CH. Ego senex sum, Calipho.
Sede.
CAL. Ut iubes.
DIN. Numquid aliud vis, here?
CH. Ut eas
Intro, atque accures ibi pensum tuum.
DIN. Ut lubet. (4)
CH. Iam animum advorte mihi totum Calipho.
CAL. Incipe.

(Ad proximum numerum).

I. B. FRANCESIA

(1) *Ad fores versus, elata voce.*
(2) *Accedens.*
(3) *Dinacium illico cum sellis.*
(4) *Redit ad sua.*

VARIA

Novae laterum ducendorum rationes.

Conficiuntur nostris diebus lateres corticei, frustula adhibendo quae ex huiusmodi obturamentis supersint, in fragmenta reducta, atque calce exstincta argillaque conglutinata. Tractationi huic forma aptatur per levem compressum; inde lateres in furno torrentur. Minimi ponderis, satis duros, haud facile calorem communicantes, quin etiam omnino refragantes eos esse affirmant, atque ea ratione inter se aptari, qua ceteri lateres connectuntur, maltha scilicet ac gypso. Quod si pice ille veris ad officinas reponendae nivis optime iisdem utaris.

Stramenti quoque usus in lateribus fabricandis, qui apud priscos Aegyptios viguit, recens ab americano viro Acheson renovatus est. Qui cum in aqua ad argillam temperandam stramenti copiam ferventem fecisset, coementum inde invenit haud friabile nullamque rimam agens. Ex chymica autem analysi certior factus cohaerentiam hanc *tannino* deberi, quod in stramentis continetur, hanc ipsam rem, optimo quidem exitu, expertus est.

Haec argillae quae Aegyptia nuncupatur origo et natura ad lateres ducendos.

Vitreum oppidum.

Hoc etiam in Americis. Ad Vellowstone Park, urbem e nordicis civitatibus foederatis, oppidum est vitreis molibus integre constructum, ex antiqua vulcanorum vi derivatis. Praeter colorem, fuscum plerumque aut nigrum prorsus, vitrum hoc haud multum differt a vitro quod arte fit. Facile secatur, caeli temperiem patitur; uno verbo ad aedificandum optimum visum est.

FORFEX.

Ioci.

Ieiunium perpetuum.

Inquisitor a curatore studiorum, qui in capite provinciae urbe sedet, missus fuerat in vicos ut scholas, discipulos, magistros cominus videns ea denique referret, quae digna laude, vel obiurgatione, quae punitione digna, vel praemio visa fuissent. Tot inter vicos unum prae reliquis asperum, inopia squalentem demum adit, scholam intrat, miserrimos pueros ibi videt sine libris, sine calceamentis, et laceros vestibus... Magister diabathratus, lacero habitu dignus discipulis erat; hi magistro. Interrogat pueros; et hi totidem tabulae rasae; magistrum tentat, et hic infra discipulos suos erat. Stomachatus exclamat: — Haeccine schola est? Ieiuni estis omnes omnium... — Ne mireris, — respondit magister. Quos vides a cena hesterna, si tamen cena dicenda est quae in subcinericio pane tota est, ieiuni sunt et ad vesperas stabunt, donec redeat mater; et ego pariter, cui ientaculum et prandium non licent, nam viginti libellis conductus hic ad docendum sum; si plura quaeram, expellent... — Ergone, — (inquisitor nescio quid dicturus addit, at memoria dicendum omne tanta coram egestate amisit), — Ergone? Ergone? Ergone ego...— et suspensus silebat. Tunc magister quasi mentis eius interpres factus: — Et recte dicis, et iure, domine mi, tibi times; non enim hic est, quod manducandum tibi offeramus, nisi ab agris materfamilias aliqua redierit, quae subcinericium tibi coquat panem, et ovum saltem, nisi duo, anquirat..., et allium...

Inquisitor, insalutatis, excessit, erupit, et... ieiunium perpetuum magistri curatori commendavit.

P. d. V.

EPISTOLARUM COMMERCIUM.

SOCII ILLI, novi praesertim, qui numerum Commentarii nostri huius anni II^{m} nondum receperunt, patienter moram ferant; ipsius enim numeri, et aliorum qui absumpti sunt, editio altera proxime prodibit.

Cl. viro MICH..., FUS.., **Formicolae.** - Scripta de argumento quod delegisti innumera, eaque ne incompta quidem, apud nos habemus; omnia vero praeterire cogimur. Numerum enim *Vocis Urbis* Viro illi totum suo tempore dedicavimus; in re autem insistere, cum nova haud praebeatur occasio, inopportunum videtur.

Cl. v. AEM.... CR........, **Florentiae.** - Quae in tuis litteris adnotasti mihi apprime probantur. Credo tamen Vallaurium suis verbis non unum, sed duos ipsos sensus, quos tu optime deprehendisti, significare voluisse, ita ut pro re nata circuitio altera adhibenda sit. Identidem enim Morcellius: *Versatus in sacris expeditionibus per Thraciam* (V. 126), et: *Expeditio Dalmatica populis ad pietatem excolendis* (V. 115). In suo autem lexico Vallaurius habet: *Evangelii praeco, Evangelizator.*

Cl. v. HIL.... DOS...., **Chicagine.** - Ecqua tam diuturnii silentii caussa?

Cl. v. FR. ......, PAL....., **Prostejov.** - De omnibus quae misisti plurimas tibi gratias referimus.

A. SECRETIS.

LIBRI RECENS DONO ACCEPTI.

FR. BERNARDINO DA MONTICCHIO. **La preghiera dei grandi.** Spigolature attraverso la storia. — Mutinae edid. off. Pontificia et Archiepiscopalis « Immaculatae Conceptionis », MDCCCCIII.

Naufragium. Elegia VITI LO DUCA. — Cephaladii ex typis Salvatoris Gussio.

GENNARO ANGELINI. **La colonia del Benadir, e le missioni cattoliche italiane.** — Romae edid. off. Salesiana, MDCCCCIII.

*

O utinam ne res, ob nefarium exempli contagium, ad alios populos diffundatur! Novissimi enim nuncii tradunt valde id esse Bulgaris pertimescendum, quos inter apertam fuisse coniurationem dictitant novissime initam, ut Ferdinandum principem deponerent; at ea vicissim principem cavisse, quae omnes huiusmodi minas vanas redderent.

*

Africana bella mentes Anglorum Gallorumque praesertim ad se his diebus quoque verterunt. Ad ulciscendam enim iniuriam Ionnart, Gallico legato, allatam. de qua in superiore numero mentionem fecimus, O' Connor duce moderante, legiones ad fines Mauritanorum una cum tormentis bellicis et equitatu rapido cursu congregantur, mox in agrum hostilem descendunt, oppida depopulaturi: Mauritani castella muniunt; at missilibus tormentorum ignitis brevi abrasa munimenta corruunt, populus late caeditur, coguntque quam citissime hostes in deditionem venire, ni suas omnes civitates pessumdatas a Gallis habere maluerint. Figuiginos habitatores itaque in deditionem excepere Galli foedere renovato, ne amplius in posterum securitatem Gallicae coloniae sint perturbaturi.

Anglis contra in Somalos bellum gerentes, non aequa lance fortuna arridet. Nam post Cobbe tribuni legionem in insidiis fractam, aquae defectu laborare late eorum milites nunciatum est: neque Manning praefecti militum, neque ullius tribuni sunt iamdiu litterae exceptae, quae de eorum sorte doceant; aliunde contra innotuit Arabum regulum cum ingenti equitatu per terram suam late discurrere, idque etsi [illegible] Aethiopes ipsi milites, eius copiis [illegible], cladem non exiguam intulerint. [illegible] itaque commeatu, circa Anglos et Aethiopes [illegible] ad inertiam coactos equites [illegible] colludunt, et pergravis cura est de [illegible], non dicam victoria, sed saltem salute.

*

In urbe habita consistorialis sessio ad Vaticanum, ut novi Episcopi deputarentur, utque adlectis in collegium senatorium Ecclesiae novis viris purpurae honor conferretur. Qui quidem Purpurati Patres sunt: Antonius Fischer, Archiepiscopus Coloniensis; Aemidius Taliani, Vindobonae Pontificis legatus; Andreas Aiuti, legatus ad Lusitanos; Beniaminus Cavicchioni, Sacrae Congregationis Sacri Consilii Tridentinis decretis interpretandis *a secretis*; Sebastianus Herrero y Espinosa de los Monteros, Archiepiscopus Valentinus; Ioannes Baptista Katschthaler, Archiepiscopus Salisburgensis; denique Carolus Nocella, Patriarcha Constantinopolitanus, de quo *Vox Urbis* habet quod peculiariter gaudeat, quemadmodum ipsi, lectores, inferius videtis.

POPLICOLA.

V. E. CAROLUS NOCELLA
AUCTUS ROMANA PURPURA.

GRATUM est eximia voluntatis et obsequii significatione prosequi virum, quem ad amplissimum dignitatis gradum, non decursus ille communis honorum, sed plane spectata virtus ac nobilissima latine dicendi facultas reservavit. Hic autem eventus eo iucundior quo rarior; quippe nondum obsolevit praeiudicata vulgi opinio, quos litteratos vocant, eos prudentia rerum gerendarum et solidiore doctrina carere. Testis tamen historia est. ab iis optime regi civitatem, qui artes humanitatis, eloquentiae praesertim, aut excolunt ipsi, quemadmodum *auctorum ille summus* (1), a quo nomen mutuati sunt principes, aut gravissima quaeque geri per scriptores excellentes volunt. Est autem, cur ita sit, in promptu ratio ex Tulliana sententia: « Ut in vita, sic in oratione, nihil est difficilius quam quid deceat videre »; ex quo illud consequitur: « Eloquentiae, sicut reliquarum rerum, fundamentum est sapientia » (2).

Sed ut ista omittamus, dura plerisque et intellectu difficilia, mihi quidem, cui contigit Carolo praeceptore frui eiusque magisterio succedere, – tricesimus iam annus effluxit – mihi, inquam, cogitanti quomodo memoris animi possem testimonium aliquod exhibere, oblata occasio est ab ipso Commentario *Vox Urbis*. Nam socii laboris in eo conscribendo, quum valde cuperent purpurato Patri gratulationes et vota promere, cuius haud semel scriptis hae fuerunt exornatae paginae, me talium officiorum interprete uti voluerunt.

Quandoquidem vero et cum honore eminentissimi viri et cum ipso Commentarii nostri proposito coniuncta maxime sint edita hoc tempore latina quaedam, quibus eiusdem sacri principis quasi summa praeconii continetur, ea ceterum brevissima huc referre arbitrati sumus. Prior serie temporis inscriptio est, quam ipse rogatus confeci libenter, eaque donum comitatur ab administris Congregationis sacri Consistorii et Conclavii delatum antistiti quondam suo:

CAROLO · NOCELLAE
EXPOLITIORE · DOCTRINA · ET · PIETATE · CLARISSIMO
QVAM · AD · VTRAMQVE · DIV · PERAMANTER
FILIOS · VRBIS · EXCOLVIT
AEDVIS · HONORIBVS · NAVITER · SANCTE · PERFVNCTO
OB · EA · QVE · MERITA
SAPIENTI · IVDICIO · LEONIS · XIII · P. M.
IN · COLLEGIVM · P. P. CARDINALIVM · ADSCITO
MVNVSCVLVM · CALAMARIAM · THECAM
MINISTRI · CONGR. S. CONSISTORII · ET · CONCLAVII
QVEIS · IPSE · PRAEFVIT · A · SECRETIS
LAETI · LVBENTES · DEFERVNT
GRATI · ANIMI · ET · OBSEQVII · MONIMENTVM
X · CAL. IVL. MDCCCCIII.

Altera inscriptio clarissimum habet auctorem Ferdinandum Pellegrini, doctorem graecis et latinis litteris tradendis in lyceo Vaticano, eundemque C. Nocellae alumnum:

MAGNA · DEI · PARENS
CAROLVM
QVO · ROMANA · IVVENTVS
OLIM · MAGISTRO · ELOQVENTIAE · TRADENDAE
ET · ANIMIS · AD · VIRTVTEM · INFORMANDIS
VSA · EST
QVEM · MVNERIBVS · GRAVISSIMIS
NAVITER · PERFVNCTVM
MAGNVS · PONTIFEX · LEO · XIII
ROMANA · PVRPVRA · DIGNVM · CENSVIT
QVI · VIVVNT · HOC · TEMPORE
DISCIPLINAE · EIVS · ALVMNI
ET · IN · LITTERARIA · INSTITVTIONE
SVCCESSORES
TE · ENIXE · ADPRECANTVR
VTI · VIRVM · OPTIME · MERITVM
PROPITIA · RESPICIAS · BENIGNA · SOSPITES
IN · PLVRA · QVINQVENNIA · FELICITER

(1) C. TACIT., *Ann.*, III, LXXV.
(2) *Orat.*, XXI, LXXV.

Sequitur eiusdem doctoris epigramma, subiiciendum imagini recens creati Patris Cardinalis:

Dum Te consortem sacri videt esse Senatus,
testatur civi gaudia Roma suo.
Vive diu: virtute magis quam insignibus inde
partis spectandus conteris invidiam.

Post haec in spem erigimur, qui benevolo animo erga Commentarium nostrum in minori fortuna fuit, eundem ostro decorum ab illius cura, id est a causa latinitatis tuenda, minime recessurum.

PETRUS ANGELINI.

PUBLICI PER ORBEM COETUS
LEGIBUS FERENDIS.

IN **Anglia** Lansdowne marchio de Singidunensi caede acerrimum iudicium protulit, monuitque sese Singidunensem legatum iussisse ab urbe discedere, neque ante novum regem recogniturum, quam regicidae digna poena mulctati fuerint. Rogatio approbata de abroganda iurisiurandi formula, qua reges, antequam thronum conscenderent, utebantur.

In Gallia petitio de legitimo iure muniendis sororum religiosarum sodaliciis, quae in puellas instituendas incumbunt, reiecta est omnino: rogatio vicissim approbata, ut summus bellicae rei curator suos tribunos centurionesque et milites omnes ut reipublicae inserviant quovis pacto cohibeat.

In Hungaria Administris omnibus munus abdicantibus gravis est Caesaris cura, ut novum collegium eorum deputet; nam ex populorum discordiis sive Bohemorum, sive Croatorum, sive Hungarorum qui in regnum cooptantur, haud facile viri erunt, qui omnibus factionibus satis faciant.

In Italia rerum civitatis et classis administri, Giolittius ac Bettolo officium sponte dimiserunt.

In Servia coactis ob regis caedem comitiis ad novum regem eligendum, post Avacumovic praesidis brevem orationem, Petro Karageorgevic, e regia stirpe, unde fuit Serviorum primus ille a Turcis vindex, legati renuntiarunt.

In Uruguayana republica rogatio proposita, ut publico aere in Montisvidei portu nova via maximis navibus appellendis paretur. Summa expensarum ad probandum oblata est, quae pari numero inde pecuniam, inde expensas aequatas tandem exhibeat.

SCRIBA.

AENIGMATA

I.

Sum verbum? Potero te compellare canentem.
Sum nomen? Fures a lare pello tuo.

II.

Lucem pello, fero tenebras. Si littera paulum
ultima mutatur: vestio rite pedem.

F. P.

Ex sociis, qui utriusque aenigmatis interpretationem ad commentarii moderatorem miserint intra menses duos, unus, sortitus, gratis accipiet opus, cui titulus:

VINCENTII LANFRANCHII
DE STILO PLAUTINO
ACROASIS.

Aenigmata an. VI, n. IX proposita his respondent:
1) Particula — Particulo; 2) L-e-o.

Ea rite soluta miserunt:
I. B. Pesenti, *Roma*. — Tr. Grottanelli; Herm. Gini, *Aquis Taurinis*. — Ios. Czudek S. I., *Brzozów*. — Eug. Sosio, *Bormio*. — E. Burg, *Argentorato*. — Dom. Farese, *Neapoli*. — Alois. Battisti, *Maraula*. — Petr. Garrone, *Pezzana ad Vercellas*. — I. Wilhelm, *Battle*. — Alois. Cappelli, *Senis*.

Sortitus est praemium
ALOISIUS BATTISTI,
cui missum est opus, cui titulus:

VINCENTII LANFRANCHI
DE C. CORNELII TACITI OPERIBUS
ACROASIS.

Sponsor: IOANNES BAPTISTA CIAMPI, iurisperitus.

ROMAE — Ex officina *Pacis* Phil. Cuggiani.